

1. İkinci dil ediniminin doğası

İkinci dil öğreniminin önemli bir parçası, sözcüklerin nasıl bir araya gelip öbekler oluşturdukları, öbeklerin de nasıl bir araya gelip tümceler oluşturduklarıdır. Sözcük ve öbeklerin bir araya gelme özellikleri bir dilin **sözdizimi** olarak bilinmektedir. İkinci dilin sözdiziminin nasıl edinildiğinin açıklanmasıyla ilgili olarak genellikle iki temel araştırma konusu bulunmaktadır:

- 1 gelişim sorunu
- 2 mantıksal sorunu

ek bilgi 1

“öğrenim” ve “edinim” terimleri

The Advanced Lerner's Dictionary of Current English (1961:711) öğrenim terimini şöyle tanımlamaktadır: “çalışarak sahip olunan bilgi”. Öyleyse, eğer ikinci dil öğrenimi sınıf ortamında gerçekleşiyorsa, dil öğretimi yöntemine bağlı olarak öğrenciler anlamak için okuma ve dinlemeye, ileti iletmek için de yazmaya ve konuşmaya çalışmalıdırlar. Örneğin böyle bir ortamda, öğrencilerden bir dilden diğerine çeviri yapmaları istenebilir. Kısacası, öğrencilere dil, yapay bir ortamda kullanılmaktadır. İşte bu yüzden, bu tür bir ortamdaki olguya **ikinci dil öğrenimi** denmektedir. Oysa söz konusu gelişim doğal bir ortamda gerçekleşiyorsa, kuralların öğrenilmesi sınıf ortamında olduğu gibi yapay olarak gerçekleşmiyorsa, bu durum **ikinci dil edinimi** olarak adlandırılmaktadır. Edinim durumunda öğrenciler genellemelerinin sonucu olarak kuralları içselleştirir ve kendi öğrenme stratejilerini oluştururlar. Örneğin, birinci dil için dil edinimi terimi kullanılırken ikinci dil için dil edinimi ya da dil öğrenimi terimleri kullanılmaktadır.

Buna karşın, dil öğretim yöntemlerinden doğal yaklaşım görüşünü savunanlar “öğrenme” değil, “edinme” terimini kullanılmaktadırlar. Krashen ve Terrell’in ortaya attıkları bu yaklaşıma göre ikinci dil bilinçli bir denetimin dışında edinilir. Öğrenme bilinçli dilbilgisi öğrenimi yoluyla dili kavrama olduğundan bu öğrenciyi edinmeye götürmez. ‘Öğrenme’ sadece denetçidir (bkz. denetim modeli). Bu yaklaşımda doğal sıralama (naturel order) yani dilbilgisi konularının doğal sıralanışı temeldir. Yine Evrensel Dilbilgisi kuramına bağlı yapılan dil edinimi çalışmalarında da **ikinci dil edinimi** terimi kullanılmaktadır. Bu bakış açısının temelinde de ileride sözünü edeceğimiz öğretim ortamının dilin gelişim aşamalarına etkisi olmadığı düşüncesi yatmaktadır. Bu yüzden bu derste, her iki ortamdaki dil gelişimi “ikinci dil edinimi” olarak adlandırılacaktır.

ek bilgi 2

“yabancı dil” ve “ikinci dil” terimleri

Kuzey Amerika'da uygulamalı dilbilimciler yabancı dil ile ikinci dil terimlerini aynı anlamda kullanılmaktadırlar. İngiliz dilbilimciler ise yabancı dil ile ikinci dil kavramları arasında bir ayrım yapmaktadırlar. Buna göre **yabancı dil**, öğretim konusu olarak öğretilen dildir. Yabancı dil terimi, ne okullarda öğretim *aracı* olarak kullanılan dil ne de ülkenin *iletişim dili* (devlet, iş ya da endüstri) olarak kullanılan dildir. Örneğin, İngilizce Fransa’da, Japonya’da ve Çin’de yabancı dil olarak tanımlanabilir. **İkinci dil** ise, bir ülkede anadili olmayan, ancak iletişim aracı olarak çok geniş bir kullanımı olan (eğitim, devlet vb.) ve başka dil ya da dillerin yanında kullanılan dil olarak tanımlanabilir. Örneğin, İngilizce Fiji’de, Singapur’da ikinci dil olarak tanımlanabilir. (bkz. Richards, 1985). Ancak Evrensel Dilbilgisi kuramı temelinde yapılan dil edinimi çalışmalarında ikinci dil / yabancı dil terimleri arasında ayrım yapılmamakta, genellikle “ikinci dil” terimi kullanılmaktadır. Bu bakış açısının temelinde de ileride sözünü edeceğimiz öğrenim ortamının dilin gelişim aşamalarına etkisi olmadığı düşüncesi yatmaktadır.

1.1 Dilbilgisi nedir?

Bir dilin sözdizimi bu dildeki tümce kuruluşlarını betimleyen özellikler kümesidir. Tümce bu özelliklere göre kurulmuşsa tümce düzgündür ya da **dilbilgiseldir**. Eğer tümce bu özellikleri çiyiyorsa bozuktur ya da **dilbilgisidir**. (1) ve (2), dilbilgisi ve dilbilgisidışı tümceleri göstermektedir.

- (1) a. Erkin dün geldi.
b. Erkin’in gelmesini istiyorum.
c. Erkin dün kitap okudu.
d. Dün kitap okudu Ali.
- (2) a. *Erkin dün geliyor.
b. *Erkin’in geldiğini istiyorum.
c. *Erkin kitap dün okudu.
d. *Dün kitap okudu kim?
- (a) tümcelerinde **uyum** (agreement),
(b) tümcelerinde **seçme** (selection),
(c) tümcelerinde **yandaşlık** (adjacency),
(d) tümcelerinde **taşım** (movement)

Dilbilgisi genel olarak *belirli bir dilin dilbilgisel tümcelerini üreten bilgi kümesi* olarak tanımlanmaktadır. Bir dilin sadece ve tüm dilbilgisel tümcelerini üretebilen bir dilbilgisi **üretici dilbilgisi** olarak bilinmektedir. Belirli bir dili bilinçaltında otomatik olarak bilen bir kişi, bu dilin üretici dilbilgisini içselleştirmiştir; bu, **zihinsel dilbilgisi** olarak adlandırılır. İşte dil öğrenenler ya da ikinci dili öğrenenler öğrenmekte oldukları dilin zihinsel dilbilgisini ayarlamaktadırlar. Bu işlemlerden bazıları yukarıda dile getirdiğimiz uyum, seçme, yandaşlık, taşım gibi özelliklerin kurulmasıdır.

1.2 Dilbilgisi düzeneği ve doğuştanlık

Dilbilgisinin oluşumunun bireyin karşı karşıya kaldığı dilbilgisel tümceleri duyması yoluyla gerçekleştiği, yeni tümceler yaratmanın da bir tür analogi olduğu düşünülebilir ('girdi-temelli' görüş).

❶ Anadili konuşucusu *dil hakkında karşı karşıya kaldığı tümcelerden daha fazla bilgiye sahiptir.*

alıştırma 1

Aşağıdaki tümceleri *inceleyelim*:

- (3) a. Adresimi *kim* sana verdi? (4) a. Ali *neyi* Ayşe'ye satacak?
b. *Kim* adresimi sana verdi? b. *Neyi* Ali Ayşe'ye satacak?
- (5) a. Ali *nereye* gitti? (6) a.. Ali *nasıl* gitti?
b. **Nereye* Ali gitti? b. **Nasıl* Ali gitti?
- (7) a. Ali Ayşe'ye *niye* kızdı?
b. *Niye* Ali Ayşe'ye kızdı?

Yukarıdaki (b) tümcelerinde soru sözcükleri tümcebaşı konumuna taşınmıştır. Ancak sadece (3b), (4b) ve (7b) tümceleri dilbilgiseldir. (5b) ve (6b) tümceleri dilbilgisidir. Anadili edinimi süresince (5b) ve (6b) tümceleri dilbilgisidir olduğuna yönelik bir bilgi (olumsuz delil) sunulmamaktadır. Buna göre anadili konuşucuları analogi yoluyla (5b) ve (6b) tümcelerini de üretebilir, ancak böyle tümceler üretmemektedir. Anadili konuşucuları bu bilgiye nasıl ulaşmaktadır?

alıştırma 2

Şimdi de -daha önce ele aldığımız- aşağıdaki tümceleri inceleyelim:

- (1b) Erkin'in gelmesini istiyorum.
(2b) *Erkin'in geldiğini istiyorum.
(2b)'nin tersine (8)'deki tümce dilbilgiseldir:
(8) Erkin'in geldiğini biliyorum.

Anadili konuşucuları (2b)'deki gibi bir tümce üretmemektedirler. Onlara (2b)'deki gibi tümcelerin bozuk olacağını gösteren olumsuz delil de sunulmamaktadır. Anadili konuşucusunun bilmesi gereken, istemek eyleminin geldiğini eylemiyle değil, gelmesini eylemiyle kullanılması gerektiğidir. Buna karşın bilmek eylemi geldiğini ile kullanılabilir. İstemek ya da bilmek eylemleri üzerinde gözle görülür biçimde ne tür bir tümcecik seçileceği konusunda bir etiket yoktur. Öyleyse konuşucuların (2b) tümcesinin bozuk olduğunu bilmelerini sağlayan bilgi ne tür bir bilgidir?

❷ aynılık

Tüm çocuklar anadillerini edinmede potansiyel olarak eşittirler. Başarıdaki bu aynılık, dilbilgisi ayarlama da doğuştan gelen tutarlı bir düzeneğin varlığına işaret eder.

❸ hız

Dil edinimi hızlı gelişir. Tüm çocuklar temel yapıları üç ya da üç buçuk yaşında öğrenmiş olurlar, beş yaşında ise yetişkinler gibi karmaşık yapıları anlayıp üretirler. Böylesi bir hız sadece girdi temelli bir açıklamada sürprizdir.

❹ kolaylık

Dil edinimi kolaylıkla gerçekleşir. Çocuklar dil öğrenimleri sırasında herhangi bir zorlukla karşılaşmazlar. Anadili konuşucuları ile etkileşim ve dil örneklerinin etkisinde kalma, dil edinimini sağlamada yeterlidir. Eğer dilbilgisi ayarlamasının altında yatan düzenekler genetik olarak belirlenmişse sözdizimi edinimi yürütmeyi öğrenmekten daha zor olmayacaktır.

❺ uyarın yoksunluğu

Çocuk çevresinden hiç de düzgün olmayan, sınırlı dil verileri duymasına karşın yine de dilini tam olarak kurabilmektedir.

❻ düzeltme

Düzeltilme ve dilbilgisidir tümceleri hakkındaki bilgiler sözdizimi bilgisinin gelişiminde önemli bir rol oynamamaktadır (Brown ve Hanlon 1970; Morgan ve Travis 1989). Eğer dilbilgisi ayarlamasının altında yatan düzenekler genetik olarak belirlenmişse düzeltmenin edinimle ilgisi olmaması gerekir, tıpkı nasıl yürüneceği ile ilgili bir öğüdün yürüme gelişimi ile ilgisi olamaması gibi.

1.3 Doğal ortamlarda ve sınıf ortamında ikinci dil edinimi

Genellikle, sınıfta ikinci dil öğrenmenin doğal ortamlarda ikinci dil öğrenmeden farklı olduğu ileri sürülmektedir. Kimileri sınıf ortamında öğrenmenin “daha iyi” olduğunu ileri sürerken (bkz. Hammerly 1991) kimileri de doğal ortamın daha iyi olduğunu ileri sürmektedirler (Krashen ve Terrell 1983). İki ortamın karşılaştırılmasına iki yönüyle bakmak gerekir. Bunlardan birincisi, öğrenene sunulan ikinci dil verisi yani **girdi** türlerine ilişkin farklılıklardır. İkincisi ise, dil öğrenenin bu girdilere tepkisi, yani **öğrenen gelişimi** farklılıklardır. Sınıf ortamı ile doğal ortam karşılaştırıldığında **girdinin farklı** olduğu görülür. Ancak **öğrenen gelişiminin farklı olma durumu söz konusu değildir**.

1. örnek: Almanca sözcük dizilişi

- (9) a. Johann *kaufte* ein Buch
b. Heute *kaufte* Johann ein Buch
c. Ein Buch *kaufte* Johann heute
d. Johann *hat* ein Buch *gekauft*
e. Johann *muss* ein Buch *kaufen*
f. Johann *nahm* ein Buch *auf*
- (10) a. Er glaubt, dass Johann ein Buch *kaufte*
b. Er glaubt, dass Johann ein Buch *gekauft hat*
c. Er glaubt, dass Johann ein Buch *kaufen muss*

Bu özellikleri D1’leri Türkçe, İtalyanca, İspanyolca ve Portekizce olanların ikinci dil olarak Almanca öğrenimlerinde aşağıdaki aşamalarla edindikleri saptanmıştır:

- I. Aşama** eylemin parçalarının tümce ortasında bulunduğu sözcük dizilişi (*Johann hat gekauft ein Buch*)
II. Aşama anatümcelerde partisiplerin, mastarların, ilgeçlerin yardımcı eylemlerden ayrılması (9d-f örnekleri)
III. Aşama anatümcelerde ikinci konuma zamanlı eylemin yerleştirilmesi (E2) (9b-c örnekleri).
IV. Aşama tümceciklerde eylemin tüm parçacıklarının sona atılması (10 örnekleri)

1. çalışma: Clahsen ve Muysken (1986)

Clahsen ve Muysken (1986), Almanya’ya göçmen işçi olarak gelenler ya da çocukları arasından bir grup yetişkin İspanyolca, İtalyanca ve Portekizce konuşucusunda Almanca sözcük dizilişini incelemiştir. Deneklerin çoğunluğu Almanca’yı doğal ortamda edinmiştir. Clahsen ve Muysken (1986)’nın bu deneklerden elde ettiği sonuç yukarıdaki aşamalardır.

2. çalışma: Pienemann (1989)

Pienemann (1989) hem doğal ortamda hem de sınıf ortamında ikinci dil olarak Almanca öğrenen İtalyanca konuşan ilköğretim okulu çocukları üzerine çalışmıştır. Pienemann (1989) da yukarıda belirtilen aşamalı gelişmeyi saptamıştır.

3. çalışma: Ellis (1989)

Ellis (1989), İngiltere’de bir Almanca kursunda öğrenim gören 39 yetişkin İngilizce konuşan öğrenci üzerinde çalışmıştır. Almanca sözcük dizilişi özellikleri şu sırada öğrenciye verilmektedir: **ikinci konumda eylem > eylem ayırma > tümceciklerde tümcecik sonu eylem**. Öğretimdeki bu sıralanışa karşın, Ellis’in çalışmasında öğrenim aşamaları Clahsen ve Muysken ve Pienemann’ın çalışmalarındaki bulgularla aynıdır.

2. örnek: İngilizce biçimbirimler

İkinci örnek olarak, T.Pica (1985)’in çalışmasını ele alalım. T. Pica, İngilizcede aşağıdaki gibi dilbilgisel konularda D1 olarak İspanyolca konuşan (D2 olarak İngilizce öğrenen 18-50 yaşlarında) 18 yetişkinden oluşan grup üzerine inceleme yapmıştır.

- (11) a. prograssive *-ing*: is eat-*ing*
b. plural *-s*: apple-*s*
c. forms of copula *be*: *am* happy, *are* happy, *is* happy
d. forms of auxiliary *be*: *am* eating, *are* eating, *is* eating
e. article: *the/an* apple
f. irregular past: buy - *bought*
g. regular past: talk-*ed*
h. 3rd person singular *-s*: she sing-*s*
i. possessive *'s*: Paul’s beret

Çalışmada denekler (a) sınıf ortamında dil öğrenenler, (b) doğal ortamda edinenler ve (c) iki ortamda birlikte dili edinenler olarak ayrılmıştır. Her grupta altı denek bulunmaktadır ve veriler her bir denekle yapılan bireysel görüşmeler yoluyla toplanmıştır. Pica, (11)’deki konularda doğruluk skorlarının her bir denek grubu için ortalamasını almıştır, üç grup arasındaki derecelendirme büyük oranda benzerdir, (11)’deki sıralamaya göre (11a) en doğru dilbilgisel birim iken (11i) en az doğru olan dilbilgisel birimdir.

doğal ortam ile sınıf ortamı arasındaki farklılıklar

❶ hız

Pek çok çalışmada, biçimsel öğrenim gören öğrenenlerin, doğal ortamlarda dili edinenlerden daha hızlı geliştiği ileri sürülmektedir. Gelişimin **aşamaları** değişirse de gelişimin **yoğunluğu** artabilmektedir (Ellis 1985). Long (1983), doğal ortamda, sınıf ortamında ve ikisinin birlikte yaşandığı ortamda D2 edinimine ilişkin 11 araştırmayı değerlendiren çalışmasında, araştırmalardan 6'sında sınıf ortamında öğrenenlerin gelişiminin diğerlerine göre daha hızlı olduğunu belirtmiştir.

❷ dilin kullanımı

Sınıf ortamında ve doğal ortamda dil öğrenenler arasındaki önemli bir farklılık da dilin kullanımı boyutunda ortaya çıkmaktadır. Özellikle öğrenmeyi gerektiren alıştırmaları içeren çalışmalarda (örneğin dilbilgisi testleri, boşluk doldurma testleri ve çeviri testleri) sınıf ortamında dil öğrenenlerin başarımları doğal ortamlarda öğrenenlerden daha yüksek olmaktadır.

1.4 İkinci dil sözdizimi gelişimi çocuk ve yetişkinler

Burada netleştirilmesi gereken bir başka konu, çocuklukta ikinci bir dil edinmeye başlamanın etkisi ile daha sonra ikinci bir dil edinmeye başlamanın etkisidir. Yine, elde edilen deliller her iki durumda da sözdizimsel gelişimin **aşamalarının** aynı olduğunu, yani yaşın ikinci dil edinmede bir etkisi olmadığını göstermektedir. Örnek olarak, burada daha önce değindiğimiz çalışmaları ele alabiliriz.

çalışmalar: Almanca sözcük dizilişinin ediniminde gelişimin aşamalarının yetişkinlerde (Clahsen ve Muysken 1986; Ellis 1989) ve çocuklarda (Pienemann 1989) aynı olduğu görülmektedir. Fransızca'yı D2 olarak öğrenenlerde vurgusuz nesne adlarının edinimi durumunda da gelişimde hem sekiz yaşındaki çocuklarda (Selinker ve diğ. 1975) hem ergenlik çağındakilerde (Adiv 1984) hem de yetişkinlerde (Véronique 1986; Schlyter 1986) benzerlikler dikkat çekicidir. (21)'deki dilbilgisel birimlerin edinimine ilişkin olarak da hem çocuklarda (Dulay ve Burt 1973, 1974) hem yetişkinlerde (T. Pica 1985) aynı doğruluk değerleri saptanmıştır.

farklılıklar: Ancak çocukların ikinci dil edinmelerinin ergenlik çağındakilerden ve yetişkinlerden farklı iki yönü bulunmaktadır. ❶ İlk olarak edinimin başlangıç aşamasında çocukların ergenlik çağındakilerden ve yetişkinlerden **daha yavaş** gelişim gösterdiği görülmektedir (Snow ve Hoefnagel-Höhle, 1978). ❷ İkinci olarak, uzun vadede D2 öğrenen çocuklar, D2 öğrenen yetişkinlerden **daha başarılı** olmaktadır; zihinsel dilbilgileri 'fosilleşmemiştir', yetişkinlerde ise bu durum görülmektedir (Patkowski 1980; Johnson ve Newport 1989; Long 1993). Bu etkenler elbette ki gelişimin aşamalarından bağımsızdır.

özet

Burada "dilbilgisi" terimi bir dilin tüm dilbilgisel tümcelerini üreten bilgiler kümesi olarak ele alınmıştır. Bir dili bilen bir kimse söz konusu dil için zihinsel dilbilgisini içselleştirmiş demektir. İkinci dil ediniminde sözdizimsel bilginin gelişimi dili öğrenen kişinin zihinsel dilbilgisini oluşturması sonucu olarak düşünülmelidir.

Dili öğrenen kişinin zihnindeki dile ilişkin bilgi sadece dil girdileriyle elde ettiği bilgiyi içermemekte, bunun dışında da bilgilerin bulunduğu görülmektedir. Bu da insanların biyolojik olarak tanımlanabilen Evrensel Dilbilgisine sahip olduklarını kanıtlamaktadır. Evrensel Dilbilgisi, zihinsel dilbilgisinde ilke ve değiştirgenlerin bulunduğu bir dizgedir. Evrensel Dilbilgisi, zihinsel bilginin diğer türlerinden bağımsız ele alınmalıdır.

D2 sözdizimsel gelişimi aşamaları dikkate alındığında, D2 öğreniminin tüm çeşitlenmelerinde söz konusu gelişim aşamalarının aynı olduğu görülmektedir. Öğrenim sınıf ortamında da olsa doğal ortamda da olsa, öğrenenler genç de olsa yaşlı da olsa gelişimin aşamaları aynıdır.